

Zöld Fejlesztéspolitikai Munkacsoport

Tagjai: CSEMETE Egyesület, E-misszió Egyesület, EMLA Környezeti Management és Jog Egyesület, Független Ökológiai Központ, Hulladék Munkaszövetség, Inspiráció Egyesület, Levegő Munkacsoport, Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért, Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Magyar Természetvédők Szövetsége, Zöld Kör

Elérhetőség az MTVSZ címén: 1091 Bp. Üllői út 91/b. tel: 1/216-7297, info@mtvsz.hu

Környezet- és természetvédő társadalmi szervezetek fejlesztéspolitikai munkacsoportja véleménye az Új Magyarország Fejlesztési Tervről

Általános szempontok a terv értékeléséhez

1. A nem anyagi jólét értékei kevésbé jelennek meg a tervben

Az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió céljaként az életminőség javítását fogadta el a Kormány és az Országgyűlés, de az ÚMFTben ez csak az anyagi szempontokra szűkül. Az emberi élet minősége ezen felül tartalmazza az ember nem anyagi igényeinek kielégítését is, mint például a lelki és szellemi egészség és műveltség, a természeti környezet minősége, demokratikus jogok, szabadidő, biztonság, családi és közösségi kapcsolatok. Ezek növeléséhez való hozzájárulást hangsúlyozottan kell célul kitűzni a tervben.

Az életminőség torz értelmezése az egész terv cél és eszközrendszerét is eltorzítja. Ezért az OFK három átfogó célja közötti koherencia nem érezhető az anyagból, egyértelműen a szűken értelmezett gazdaság dominanciája, a GDP növelésének elsődlegessége jelenik meg, és az is elsősorban csak rövid távra tekintve. A gazdaság és a szűken értelmezett gazdasági versenyképesség fejlesztése nem válhat önálló és önhatalmú céllá. Az ÚMFT célja viszont a fenti tágabb értelemben vett társadalmi jólét emelése kell hogy legyen úgy, hogy a tevékenységek ne lépjék túl a természet eltartó-képességét. A gazdaság tehát nem cél, hanem eszköz.

2. A terv elszakad a természetes környezet adta feltételektől

Az átfogó célok rendszere teljesen elszakad a természetes környezet adta feltételektől. Úgy véli, hogy az embernek nem kell alkalmazkodni a folyton változó környezethez, holott nyilvánvaló, hogy a bennünket befogadó természetes környezethez való alkalmazkodás nélkül a fenntarthatóság elképzelhetetlen. A helyzet a leírtakhoz képest pontosan fordított, az embernek kell a társadalmi feltételeket a környezet adottságaihoz megválasztani. A globális környezeti változások figyelmeztetése ellenére még mindig úgy véljük, hogy nem kell törődnünk környezeti feltételeinkkel, úgy véljük, azokat igazíthatjuk társadalmi igényeinkhez.

A terv nem elégségesen reflektál természetes környezeti adottságainkra, a bennünket körülvevő rendszer eltartó és tűrőképességére. Azokat sem minőségileg, sem mennyiségileg (rendelkezésünkre álló erőforrások, környezeti rendszerek terheltsége) nem határozza meg. Ennek hiányában hitelesen fenntartható fejlődésről nem lehet beszélni. A fenntartható fejlődés definíciója arról szól, hogy a jelen szükségleteit úgy kell kielégíteni, hogy a jövő nemzedékek is kielégíthessék majd szükségleteiket. A fenntartható fejlődés az OECD meghatározása szerint olyan fejlődés, amely nem veszélyezteti a lakosság egészségét és az ökoszisztémákat, továbbá az emberi igényeket úgy elégíti ki, hogy a megújuló erőforrásokat lassabb ütemben használja fel, mint az újratermelődésükhöz

A véleményt készítette: Dönsz Teodóra, Éger Ákos, dr. Farkas István (MTVSZ), Beliczay Erzsébet, Lukács András (LMCS), Farkas Mária, Kovács Bence, Medgyasszay Péter, Vásárhelyi Judit(FÖK)

szükséges idő, a nem megújuló erőforrásokat pedig az azokat helyettesítő megújuló források előállítására üteménél lassabban használja fel. Jelenleg a döntéshozók és a lakosság nagy többsége is úgy tekinti, hogy minden, ami körülöttünk van, korlátlanul használható a jelen számára, hiszen nem határozzuk meg a használat korlátait. A tartamos környezethasználat feltétele a környezet eltartó-képessége. A tervben csak említésre kerül, hogy a gazdasági és társadalmi folyamatok már meghaladták a környezet eltartó-képességét, de erre a terv stratégiai, tartalmi elemei nem válaszolnak. Ha a magyar társadalom meghaladta saját környezetének eltartó-képességét, abban kellene egyet értenünk, hogy a fenntarthatóság érdekében túlzott igényeinket szükségleteink szintjére kell csökkenteni.

A tervben hivatkozott ökológiai lábnyom számítás alapján Magyarország mintegy 45%-kal túlhasználja természeti tőkéjét. Javasoljuk, hogy az OFK jövőképben leírt „ökológiai mintaállam” megvalósítása érdekében már az ÚMFT-ben is jelenjen meg célként, hogy ökológiai lábnyomunk csökkentésével és biokapacitásunk növelésével folyamatosan csökkenteni kell ökológiai deficitünket.

3. Szükséges a jogszabályok szerinti környezeti vizsgálat az ÚMFT-re is

A terv beszél arról, hogy a fejlesztési tervek és programok magyar jogszabályok szerinti környezeti vizsgálata szükséges (NFT, OP-k). Ám tudomásunk szerint az Új Magyarország Fejlesztési Tervre nem, csupán az operatív programokra készül az egyes tervek, illetve programok környezeti vizsgálatáról szóló 2/2005. (I. 11.) Korm. rendelet szerinti környezeti vizsgálat. A rendelet 1. § (2) bekezdése leírja, hogy milyen típusú tervekre kell környezeti vizsgálatot készíteni, és ezeket a kritériumokat teljesíti az ÚMFT/NSRK.¹

A hivatkozott 1. sz. melléklet (A környezeti vizsgálat lefolytatására e rendelet 1. § (2) bekezdés a) pontja szerint kötelezett tervek és programok köre) 3. pontja nevesíti: „Nemzeti Fejlesztési Terv [1260/99/EK tanácsi rendelet 9. cikk b) pontja szerint]”.

Ezen hivatkozott paragrafusok mindegyike értelmében kötelező környezeti vizsgálatot készíteni az Új Magyarország Fejlesztési Tervre, különös tekintettel arra, hogy az meghatározza az operatív programok stratégiai irányait és forrásmegosztását. Ezért nem elégséges csak az operatív programokra környezeti vizsgálatot készíteni, mivel az egyes OP-k környezeti vizsgálata nem képes vizsgálni az OP-k közötti összhangot és az OP-k együttes környezeti hatását. Felhívjuk a figyelmet, hogy a környezeti értékelés dokumentumát az elfogadás előtt meg kell vitatni a nyilvánossággal, és a környezeti vizsgálat eredményét figyelembe kell venni a terv végleges változata kialakításánál.

Emellett úgy véljük, hogy az operatív programok környezeti vizsgálata is késésben van. Nemhogy az OP-k környezeti értékelése, de még az OP-k tervezete sem került máig nyilvánosságra, így kérdéses, hogy ha e két dokumentumcsomag társadalmi egyeztetésére sor is kerül, annak eredménye be tud-e még épülni a dokumentumokba, illetve a környezeti vizsgálat megállapításai alapján lesz-e idő az OP-k tartalmának esetleges módosítására.

¹ „A környezeti vizsgálat [Knt. 43. § (6) bekezdés] lefolytatása mindig kötelező - a (3) bekezdés a) és b) pontjában foglalt kivétellel - arra a tervre, illetve programra, amely

a) az 1. számú mellékletben szerepel, továbbá

b) az 1. számú mellékletben fel nem sorolt olyan terv, illetve program, amely

ba) a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halgazdálkodás, energetika, ipar, szállítás, közlekedés, hulladékgazdálkodás, vízgazdálkodás, elektronikus hírközlés, idegenforgalom, regionális fejlesztés számára készül, és keretet szab olyan tevékenységek vagy létesítmények jövőbeli hatásági engedélyezése számára, amelyek a környezeti hatásvizsgálatról szóló külön jogszabály mellékletében vannak felsorolva, azonban – e rendelet alkalmazása szempontjából - függetlenül az abban megadott küszöbértéktől és területi megkötéstől, vagy

bb) a külön jogszabályban meghatározott Natura 2000 területre jelentős káros hatással lehet.”

4. A szűk értelemben vett gazdaságfejlesztés óriási túlsúllyal nehezedik a tervre, szükséges visszatérni az NSRK előző célrendszeréhez (megújuló társadalom és élhető környezet is legyen cél)

Az emberi társadalomnak legalább annyira szüksége van az együttműködésre, mint a versenyre. Ezen belül alapvetően fontos az együttműködés természetes környezetével, a benne élő fajokkal, hiszen ők biztosítják a létét. Nem az a baj, hogy versenyképességről beszélünk, hanem az, hogy nem beszélünk együttműködésről. Ahol verseny van, ott vesztesek is vannak, s egy versenyre kihegyezett társadalomban nő a polarizáltság, az instabilitás. A verseny a másik oldalon kitermeli az együttműködőket (például nemcsak a fejlett országoknak van csoportosulása, de a fejletleneknek is), majd a szembenállást, majd az instabilitást. A „fejlesztési” tervek tehát kiegyensúlyozatlanok és társadalmi instabilitáshoz vezetnek, ha a versenyképesség mellett nem alakítanak ki együttműködési stratégiát is!

A fenntarthatóság felé csak akkor fogunk lépni, ha a társadalmi és környezeti célok is megvalósulnak. Hangsúlyozottan javasoljuk, hogy az előző NSRK-hoz hasonlóan a megújuló társadalom és élhető környezet célokat foglalják bele a fő célok rendszerébe. Az Európai Unió idén júniusi ülésén leszögezte, hogy a lisszaboni stratégia csak a göteborgi fenntartható fejlődési stratégiával együtt megvalósítható, a magyar kormány ÚMFT-jének is tartalmaznia kell a társadalmi és a környezeti szempontokat főcélként is, nemcsak horizontális célként.

5. A tervet összhangba kell hozni a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Stratégiával

Az OFK tartalmazza, hogy az Európai Unió különböző szakpolitikai együttesen szolgálják a közösségi fejlesztéspolitikai célok megvalósulását, és hogy a fenntartható fejlődés stratégiája hosszú távú keretet jelent a közösség napirendjén első helyen álló középtávú lisszaboni folyamathoz. Meggyőződésünk szerint ez a helyes út, hogy az átfogó keretet a fenntartható fejlődés stratégia biztosítja. Ismeretes, hogy az Unió Fenntartható Fejlődés Stratégiája széleskörű társadalmi párbeszédben, több éves folyamatban született meg, mely folyamatot az Európai Bizottság elnöke vezetett. Az Európai Unió 24 tagállamának már van fenntartható fejlődési stratégiája. Sajnálatosnak tartjuk, hogy Magyarország az egyetlen EU tagállam, amely nem rendelkezik ilyennel. Felszólítjuk a Kormányt vállaljon kötelezettséget arra, hogy az érvényes kormányhatározat szerint is egy éves késésben lévő Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia elkészülte után felülvizsgálja az ÚMFT-t, és hozzáigazítja a széleskörű társadalmi párbeszédben elkészülő F. F. Stratégiához.

Ugyancsak szükségesnek tartjuk rögzíteni, hogy a fenntartható fejlődés irányába csak akkor vezethetik az országot a különböző fejlesztések, ha a gazdasági, a környezeti és társadalmi fenntarthatósági követelmények mindhárom területen egyidőben megvalósulnak.

6. A terv figyelmen kívül hagyja az egyes tevékenységek valódi költségeit, így például nem veszi figyelembe az externáliákat, és nem érvényesül a használó/szennyező fizet elv

Az anyag teljesen figyelmen kívül hagyja az egyes tevékenységek valódi költségeit. Erre vonatkozó elemzéseket nem találtunk az NFH honlapján közzétett, „[A tervezést megalapozó háttér tanulmányok](#)” címszó alatt sem. Ez azért súlyos hiány, mert semmilyen fejlesztéspolitikáról nem lehet helyesen dönteni a valódi költségek ismerete nélkül (beleértve a különböző nyílt és rejtett támogatásokat, így például a környezeti és egészségi károk meg nem fizetett költségeit). Ezek a támogatások Magyarországon évente több ezermilliárd forintot tesznek ki, súlyosan torzítva a piacot és hibás döntéseket eredményezve minden szinten. Erről részletes tájékoztatást ad a **Tiltandó támogatások. Környezetvédelmi szempontból káros támogatások a magyar gazdaságban** című tanulmány (L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006, 300 oldal.). Az egyik legfontosabb területe ezeknek a torz támogatásoknak a közlekedés, amely ilyen vonatkozásait részletesen bemutatja a „**Közlekedési támogatások**” című tanulmány:

http://www.levego.hu/konyvtar/olvaso/kozl_tam.pdf.

További példa a városi terjeszkedéssel kapcsolatos támogatások, amelyről a **A városi terjeszkedés valódi költségei** című tanulmányban lehet részletesen olvasni:

<http://www.levego.hu/konyvtar/olvaso/varositerjeszkes.pdf>

7. Nem ismert, milyen számítások alapján javasolják a források szétosztását.

Nem lehet ésszerűen dönteni, illetve véleményt nyilvánítani, ha nem tudjuk, hogy ugyanakkora ráfordítással hol mekkora hasznot érünk el. Tudnunk kellene tehát, hogy egységnyi befektetés az egyes területeken (ágazatokban) mekkora hasznot eredményez, valamint hogy az egyes területek (ágazatok) fejlesztése milyen előnyökkel és hátrányokkal jár más területeken (ágazatoknál). Az ilyen jellegű elemzések hiánya miatt a terv megvalósítása torz társadalmi-gazdasági szerkezet kialakulásához vezethet. A fejlesztések során elsősorban a legszűkebb keresztszekteteket kell feloldani, azonban a valódi költségek ismerete nélkül erre vonatkozóan sem lehet megalapozott döntéseket hozni.

8. Nincs meghatározva, melyek a közjavak.

Az anyagból nem derül ki, hogy mit tekint közjavaknak. Ez azért alapvetően fontos, mert közpénzeket kizárólag a közjavak előállításának támogatására szabad fordítani. A nem közjavakat a piaci szereplőknek, piaci körülmények között kell előállítaniuk. Ez utóbbit az államnak közvetett eszközökkel (szabályozás stb.) elő kell segítenie, de semmiképpen sem szabad közpénzekkel támogatnia. Ezen alapvető hiányosság következtében az anyag egy sor olyan fejlesztési célt is kitűz, amelyekre (akár egyetértünk az adott fejlesztéssel, akár nem) egy forint közpénzt sem szabad fordítani, és különösen nem egyedi támogatásokat nyújtani.

9. Szükséges növelni a társadalmi részvétel és társadalmi innováció erősítése prioritás súlyát, a civil szektor fejlesztését

Előljáróban le kívánjuk szögezni, hogy a civil társadalomnak valamennyi, a törvényhozásban, a döntéshozatalban és az állami végrehajtásban nem szereplő állampolgár a tagja, nemcsak a bejegyzett szervezeteké. A civil társadalomban a részükről megnyilvánuló aktivitás – tájékozódás, jövőkép formálás, ellenőrzés, innováció, öntevékeny aprómunkák végzése, stb. és végül állami feladatok átvállalása – a szerves nemzeti, szakmai és helyi közösségi lét része, melyhez elidegeníthetetlen és önálló joguk van.

A civil társadalmat nem az államnak kell létrehozni, az anélkül is létezik. Joga van véleményt nyilvánítani bárminő nemzeti fejlesztési koncepció, terv és program egészéről, annak tartalmi és infrastrukturális kérdéseiről egyaránt. Azonban az évtizedek alatt felhalmozódott demokrácia-deficiencia, a demokrácia-technikák gyengesége miatt még e szektor rászorul arra is, hogy a fejlesztési terv erre szánt részében – az emberi erőforrások gyarapítása során – külön program foglaljon a civil szektor megerősítésével. Azt is meg kell említeni, hogy ugyanezen okból a civil szektor együttműködésének állami fogadtatása sem ideális, ezen is van mit fejleszteni, ugyanezen program keretein belül.

Az Európai Unió által is kulcsfontosságúnak tartott jó kormányzás elősegítése érdekében a tervnek hangsúlyozottan kell támogatnia az aktív állampolgárság, önszerveződő közösségek és a civil társadalom megerősítését. Az emberi erőforrás fejlesztése operatív programon belül külön prioritásnak kell foglalkoznia e témával. A terv jelen változatának megközelítésével ellentétben a civil szektor fejlesztése nem történhet csak a hátrányos helyzetű térségekben, hanem a részvételi demokrácia erősítése és az állampolgárok életminőségének javítása érdekében az egész ország területére ki kell terjednie az intézkedéseknek, amelyekre megfelelő anyagi forrásokat kell biztosítani.

10. A tervnek a fejlesztéspolitikai és társadalmpolitikai célokat szoros összhangban kell kezelnie

A társadalmi megújulás programjának lényege, vagyis a társadalom összetartozásának erősítése, a további szétszakadások megelőzése, a társadalom együttműködő és befogadó képessége, a társadalmi folyamatokban való részvétel lehetősége megerősítésre szorul a minisztériumi szakfeladatok logikája mentén történő problémakezeléssel szemben. A szükséges helyi szintű együttműködések és új ötletek támogatása – a közösségfejlesztés, a civil szféra és a társadalmi összetartozást erősítő programok az érintettek számára olyan megfelelő megoldásokat eredményezhetnek, melyekre az ágazati fejlesztési elképzelések forrást is biztosítanak. A társadalmi kohézió és összetartozás indokolatlanul szűk célcsoportjait tágítani szükséges. A társadalmi kohézió erősítése ugyanis nem egyenlő csupán az esélyegyenlőség formális biztosításával, amit pedig nem lehet leszűkíteni az egyenlő bánásmód figyelembevételére. A társadalmi fenntarthatóság kérdése is túlmutat az egyébként igen súlyos és megoldásért kiáltó demográfiai problémán. A társadalom megújításának a gyermekekkel és fiatalokkal, esélyeik javításával kell kezdődnie, ezért minden velük foglalkozó intézmény és szolgáltatás megerősítendő, javítandó. A fenti célok megvalósítása érdekében javasoljuk az Európai Szociális Alap (ESZA) részarányának növelését az ÚMFT-ben.

11. A környezeti célok közül a megelőzésre kell a hangsúlyt helyezni, szemben az infrastruktúrával

A tervben nagyobb súlyt kell kapniuk az élhető környezet kialakítását segítő intézkedéseknek. Elsősorban azokat a fejlesztéseket kell támogatni, amelyek a környezeti problémák megelőzését szolgálják (környezeti szemléletformálás és nevelés, természetmegőrzés, fenntartható termelés és fogyasztás, hulladék-megelőzés), szemben a problémákat ideiglenesen kezelő infrastrukturális beruházásokkal. A mai emberek egészségének megőrzése és a jövő nemzedékek életlehetőségeinek biztosítása érdekében a környezeti szempontokat integrálni kell az ÚMFT minden akciótervébe és pályázati kiírásába.

12. Az indikátorok sokszor esetlegesek, átgondolatlanok és nincsenek számszerűsítve.

A terv nagyon helyesen számos indikátort tartalmaz. Sajnos, azonban az indikátorok sok esetben átgondolatlanok, esetlegesnek tűnnek. Ennél is nagyobb baj, hogy az indikátorok mellől hiányoznak a számok, így nem lehet tudni, honnan hová kívánunk eljutni. E tekintetben szükségesnek tartjuk a számszerű indikátorok alkalmazását is a gazdasági, szociális és környezetvédelmi téren egyaránt. A témáról részletesebben írunk a szövegszerű javaslatoknál, itt csak egy példát említünk. Az egyik – véleményünk szerint nagyon fontos – indikátor „a születéskor várható, egészségben eltöltött életevek számának átlaga”. Azonban egészen másképp kell csoportosítani a forrásokat, ha a szóban forgó időszak célkitűzése az, hogy ez az indikátor – mondjuk – három hónappal vagy öt évvel javuljon. Tehát a számszerű adatok nélkül az indikátorok – még ha önmagukban jók is lennének – használhatatlanok.

A dokumentum mind a tényállapot, mind a tervállapot bemutatásakor nagyon kevés adatot, adatsort mutat be. A bemutatott adatsorok közül több kiragadott évet eltérő periódusidőben mutat be, mely nem segíti a folyamatok helyes megismerését.

+1 Az anyagban sok az ismétlés

A sok ismétlés nemegyszer a szó szerinti ismétlés is. Ezeket lehetőleg el kell hagyni, mert csak bosszantják az olvasót. Észrevételeink során mi igyekeztünk az ismétléseket lehetőleg elkerülni, tehát az észrevételeink értelemszerűen az anyag minden vonatkozó részére érvényesek.

Szövegszerű javaslatok:

Jelölések: Új szöveg
Törölt szöveg
(Indokolás)

Előszó

A fejlesztéspolitikai elvei részhez

„**Fenntarthatóság:** csak azok a fejlesztések tekinthetők valós előrelépésnek, amelyeknek a pozitív hatásai majd a fejlesztési támogatások nélkül után is fennmaradnak. Különösen ke-rülni kell azokat a beavatkozásokat, amelyeknek rövidtávú hatásai vonzóak ugyan, de hosszú távon veszélyt jelentenek a társadalom és a gazdaság, a környezettel harmóniában lévő, kiegyensúlyozott fejlődésére. Éppen ezért a fejlesztések tervezésénél és megvalósításánál figyelembe kell venni az ökológiai eltartó-képességet.”

(Ahogy azt az ENSZ és az Európai Unió definiálja, a fenntarthatóságnak a lényege, hogy a jövő generációknak biztosítjuk a létükhöz való alapot, a fejlődésünk tekintettel van a környezet állapotára és a természeti erőforrásokra. A környezeti elem nélkül az ÚMFT-ben szereplő definíció félrevisne, és szakítana az európai hagyományos definícióval.)

Átláthatóság és számonkérhetőség: Olyan átlátható rendszert kell felépítenünk, amelyben – a társadalom bevonásával – a hibák felismerhetővé és a javítás lehetőségei meg-fogalmazhatóvá válnak. Kellő nyitottsággal, a társadalom széles körű részvétele mellett nem csak a fejlesztések közvetlen eredményeit, de azok másodlagos hatásait is kedvezőbbé tehetjük, és garantálhatjuk, hogy a közös célokkal ellentétes részérdekek ne érvényesüljenek. Ehhez megfelelő kiinduló adatokat és számszerű célértékeket is nyújtunk.”

támogatnia kell a nagy állami elosztórendszerek és az állami közszolgáltatások re-formjait, sőt azok katalizátorává kell válnia, különös tekintettel a teljesítmény és a hatékonyság mérhetőségének minél jobb megteremtésére, a mérések, számonkérések és ösztönzések kialakítására;

~~„ az állami kiadások szerkezetének átalakításával **hozzá kell járulnia az újraelosztás mértékének csökkenéséhez;**”~~

(Semmilyen adat, elemzés nem bizonyítja, hogy az újraelosztás mértékének további csökkentése jobban elősegítené a társadalom és gazdaság fejlődését, mint a jelenlegi szint megtartása, esetlen növelése. Sőt, az elmúlt időszak eseményei azt bizonyítják, hogy az újraelosztás csökkentése súlyos társadalmi gondokhoz vezet anélkül, hogy javítaná a gazdaság versenyképességét.)

A fejlesztéspolitikai kultúraváltás részhez

„olyan **fejlesztéspolitikai kultúraváltást** kell támogatnia, amely révén

....

- megerősödik a **környezeti tudatosság**, a környezeti szempontok integrálása a fejlesztésekbe, javul a környezet állapota és a lakosság testi, lelki és szellemi egészsége.”

(Az Európai Unió regionális politikájának alappillére a környezeti szempontok integrációja. A magyar fejlesztéspolitikai kultúraváltásnak is alapértéke kell, hogy legyen.)

3. oldal

6. Jelentős környezeti értékekkel rendelkezünk, de a kockázatok is nagyok

Természeti adottságaink igen kedvezőek, termálvíz- és geotermikus energiakészleteink (Nem indokolja semmi a geotermikus energia külön kihangsúlyozását. A geotermikus energiát hasznosító hőszivattyús technológia csak klimatizált épületek esetén megtérülő, összességében növekvő energiahasználat felé mutat.) jelentősek. Környezeti állapotunk jó, de sokat kell tennünk a megőrzéséért, mivel a jelenlegi környezeti folyamatok nem fenntarthatóak. Javuló, de még mindig alacsony a környezettudatosság szintje, energiafelhasználásunk pedig a javuló energiahatékonyság ellenére sem csökken.

4. oldal

A fejlesztési stratégia

„A stratégia a helyzetértékelésben feltárt hiányosságok felszámolásával és a meglévő adottságok kiaknázásával az ország fejlődését és a nemzetközi versenyképesség erősítését szolgálja. Az Új Magyarország Fejlesztési Terv átfogó céljai:

- 1. a foglalkoztatás bővítése,
2. a tartós növekedés feltételeinek megteremtése.

Átfogó célként (az OFK rendszeréből kiindulva, illetve a lisszaboni és göteborgi célokkal összhangban) tehát a versenyképes gazdaság, a megújuló társadalom, valamint az élhető környezet fejlesztési célok megvalósítását tűzzük ki.”

(Ahogy a bevezetőben jeleztük, a fenntartható fejlődés irányába való elmozdulásunk feltétele, hogy fejlesztéspolitikánk átfogó céljaiban ne csak a gazdasági versenyképesség elemei legyenek az átfogó célok. Javasoljuk az NSRK előző változatában szereplő célrendszer visszavételét. Az ehhez szükséges összes szövegszerű javaslatot most nem fogalmazzuk meg, a helyzet egyszerű, csak használni kell az OFK-t és az NSRK előző változatát.)

5-6. oldal.

3. prioritás: A társadalom megújulása

„Hét Kilenc beavatkozás-csoport szolgálja a társadalom megújítását:

....

Társadalmi összetartozás részvétel és befogadás, amelynek elemei: a gyermekszegénység csökkentése; a hátrányos helyzetűek – köztük különösen a romák és a fogyatékosokkal élők – társadalmi integrációja; az iskolai lemorzsolódást és devianciát csökkentő intézkedések; diszkrimináció elleni küzdelem; a helyi közösségek erősítése.

A társadalmi részvétel és társadalmi innováció erősítése, amelynek elemei: Felkészítés az aktív állampolgárságra és az európai polgárságra, helyi közösségek erősítése, civil szervezetek kapacitás-bővítése, a vállalkozások társadalmi felelősségvállalásának fokozása, a fogyasztók és ellátottak védelmének megerősítése a civil szolgáltatások és érdekvédelem, ill. a hatósági és jogvédő munka támogatásával, a kulturális tőke fejlesztése a társadalmi kohézió és a kreativitás erősítése érdekében.

A népesség egészségi állapotának javítása, amelynek elemei: az egészségügyi rendszer fejlesztése, a lakosság egészségkultúrájának, tájékozottságának fejlesztése, az oktatás és a szociális szolgáltatások rendszerének prevencióeszközei, az egészségügyi kockázatok megelőzését (munkahelyi egészség, élelmiszerbiztonság), a testmozgás és a belföldi turisztikai tevékenységek (természetjárás, fürdőhasználat) gyakorlását segítő intézkedések, az egészségügyi rehabilitáció rendszerének fejlesztése.”

(Ahogy a bevezetőben hivatkoztunk rá, lényeges az aktív állampolgárság és a civil szektor megerősítése. Ezért külön prioritásnak kell ezzel foglalkoznia. Ugyancsak érthetetlen, hogy az egészségügyi megelőzés kikerül a prioritásból, tekintettel a romló népegészségügyi helyzetre és a betegségek központú egészségügy anyagi csődjére. Javaslataink az előző NSRK céljainak visszavételére irányul.)

7. oldal (

6. prioritás: Államreform

- **A közigazgatás megújítása és a közszolgáltatások korszerűsítése**, melynek elemei: a jogalkotás megújítása; a civil társadalom megerősödésének támogatása; a közigazgatás szolgáltatóvá tétele; az integrált kistérségi és a regionális döntési szintek megerősítése, a biztonságunkat védő hatóságok megerősítése.

(A hatóságok, állami szervek átgondolatlan, megalapozatlan leépítése az elmúlt időszakban jöveteletlen károkat okozott, és súlyosan sérti a lakosság és a vállalkozások biztonságához való jogát.)

8. oldal

Az operatív programok közötti forrásmegosztás terve

Operatív programok	min. %	max. %	Javaslatunk
Gazdaságfejlesztés	8,5%	12,7%	<u>8,5 %</u>
Közlekedés	19,6%	26,0%	<u>15,0 %</u>
Emberi erőforrás fejlesztése	11,7%	14,8%	<u>17,0 %</u>
Közigazgatás megújítása	0,5%	0,6%	<u>0,6%</u>
Közszolgáltatások korszerűsítése	0,5%	2,0%	<u>2,0%</u>
Humán infrastruktúra	5,2%	9,1%	<u>5,2%</u>
Környezet, energia	14,9%	20,6%	<u>20,6%</u>
Közép-Magyarország	6,0%	6,5%	<u>6,5%</u>
Regionális programok (1. célkitűzés)	16,0%	17,4%	<u>17,4%</u>
Nemzeti Teljesítménytartalék	1,7%		<u>1,7%</u>

Összesen a javaslatunk: 94,5 % (ahogy az ÚMFT terv)

(A fenntartható, kiegyensúlyozott fejlődéshez a társadalmi és környezeti fejlesztéseknek egyensúlyba kell jutniuk a gazdaságfejlesztésekkel. Javaslataink szerint a környezeti fejlesztéseket és az ESZA humán erőforrás fejlesztéseket kell maximalizálni. A gazdaságfejlesztést főleg a piacnak kell megoldania, az államnak nem pénzt kell osztogatnia a gazdaság szereplőinek, hanem megfelelő szabályozással és kedvező környezet kialakításával kell a gazdaság fejlődését segítenie. A közlekedés terén uniós forrásokból kizárólag a környezetkímélő közlekedési módokat (közösségi közlekedés, vasúti szállítás, kerékpározás, gyalogos közlekedés) szabad támogatni. A többi közlekedési mód fizesse meg a saját költségeit, a „használó, szennyező fizet” elvnek megfelelően.)

10. oldal

(Kiindulópontok)

... valamint ~~figyelembe veszi~~ értékesíti a fenntartható fejlődés Göteborgban megfogalmazott elvét is.

12. oldal

(A jelzett megalapozó stratégiák, koncepciók közül jelzetten számos elem csak kidolgozás alatt van, azok társadalmi vitája nem zárult le. Ennek fényében jelen dokumentumra érkező észrevételeket különös figyelemmel kell kezelni.)

31. oldal

~~Ezzel szemben igen nagy lehetőségek vannak a vízkivétellel nem járó geotermikus energia hőszivattyúkkal történő hasznosításában.~~ (Nem indokolja semmi a geotermikus energia külön kihangsúlyozását. A geotermikus energiát hasznosító hőszivattyús technológia csak klimatizált épületek esetén megterülő, összességében növekvő energiahasználat felé mutat.)

32. oldal

Még hosszú távon is jelentős feladat a volt nehézipari, kitermelő-ipari és energetikai körzetek (a közép-dunántúli ipari tengely, Dunántúl Duna menti területei és Borsod-Abaúj-Zemplén megye iparvidékei) egyes területeinek kármentesítése. (Az NFT I-ben olyan kevés pályázat érkezett a kármentesítéshez, hogy átcsoportosítottak pénzt a szennyvízre stb. A szennyezett területek megtisztítása ne legyen a pályázók kénye-kedvének kitéve, hanem legyen egy betartandó terv, amely a legveszélyeztetettebb vízbázisokat veszélyteleníti. Pl. a Csepel szigeten a volt ipartelep szádfalazása.)

33. oldal

2.3.6.3 Épített környezetünk: komoly értékek, súlyos feladatok

(Hiányzik a hazai épületállomány energetikai minőségének leírása. Ma Magyarországon legalább 1.800.000 családi ház van, melyek energetikai paraméterei lényegesen rosszabbak a sokat emlegetett 800.000 panellakás energetikai paramétereinél. Ezen épületek fűtésére fordítódik a nemzeti energiafelhasználás 25-30%-a. A dokumentum nem hangsúlyozza ezt az állapotot, nem dolgoz ki programokat az energiahatékonyság javítására.)

36. oldal

2.3.8 Az állam szerepének újragondolása

(A harmadik bekezdés elmarasztalóan ír a hazai jogkövetés mértékéről. Véleményünk szerint ehhez a mentalitáshoz hozzájárul, hogy sok esetben az állam betarthatatlan követelményeket állít állampolgárai elé. (Pl. bontott építőanyagokat szabályozó 3/2003 együttes miniszteri rendelet, stb.))

38. oldal

Táblázat

(Növekedési potenciálok bemutató táblázatban második bekezdésben az épített környezet történeti gazdagságát kedvező környezeti viszonyként értékeli a dokumentum, nem tesz ugyanakkor említést az épített környezet energetikai minőségéről, mely jelenleg energiapazarló.)

42. oldal.

3.1.1. Átfogó cél: a foglalkoztatás bővítése és a tartós növekedés elősegítése

„Az gazdasági átfogó célhoz tartozó indikátorok:

A foglalkoztatás bővítésének ösztönzése	A közszférán kívül foglalkoztatottak számának és a foglalkoztatottakon belüli arányának növekedése a terv beavatkozásainak hatására
A gazdasági növekedés fejlődés támogatása	A terv beavatkozásainak hatására <u>a Humán Fejlődési Index (HDI) a gazdaság által megtermelt hozzáadott érték és a zöld GDP</u> növekedése

Ahogy már előbb leírtuk, javasoljuk az átfogó célok rendszerét kibővíteni az előző NSRK alapján.

Az átfogó gazdasági célok indikátoraihoz is van megjegyzésünk:

A magyar társadalomnak az összes foglalkoztatott számának növekedésére van szüksége, csalóka, ha a kormányzat ebből ki akarja vonni a közszférát. Ha a tervezett indikátort használja a terv, egy nagyarányú közszférabeli leépítésnél előfordulhat, hogy az indikátor értéke nő, de az összes foglalkoztatás csökken. Képmutató helyzet!

A GDP helyett a több, társadalmi tényezőt magába foglaló HDI-t, valamint az ún. zöld GDP-t javasoljuk a gazdasági fejlődés mérőszámának. Ezek sokkal finomabb, az életminőségre érzékenyebb mutatók.

A jelenlegi GDP torz adatokat ad, tévesen tájékoztatja a döntéshozókat, hiszen a hagyományos GDP rendszer a gazdasági növekedés folyamatából csak a teljesítmény mennyiségét, a végeredményt méri, kihagyva a növekedés okozta környezeti és egészségi károkat, valamint társadalmi feszültségeket. Ezáltal valótlan képet fest egy ország állapotáról. Így például a környezetszennyezés, az ökológiai katasztrófák is növelhetik a GDP értékét. Árvíz esetén például sok épületet újjá kell építeni, ami fellendíti a beruházásokat és növeli az építők jövedelmét, ezáltal a GDP is nő. A környezetszennyezés miatt a megbetegedések száma emelkedik, ez serkenti az egészségügyi ágazat fejlődését, ami szintén GDP növekedéshez vezet. A zöld GDP viszont az ilyen és hasonló jellegű veszteségeket is számba veszi. Kína már elkezdte az ország zöld GDP-jének kidolgozását. A zöld GDP kimutatása viszonylag kis összegbe kerülne. Egyéb előnyei mellett komoly népszerűséget is szerezne országunknak.

Csak a hagyományos GDP növekedésének figyelembe vétele elfogadhatatlan, hiszen a GDP nem ad (nem is adhat) reális képet a társadalom és a gazdaság állapotáról. Még az is előfordulhat, hogy a GDP növekedése végül társadalmi-gazdasági katasztrófához vezet. A tartós növekedésnek elsősorban az életminőség javítását kell jelentenie.

46. oldal

3.1.4. Horizontális politikák

A környezet fenntartható használata

A környezet fenntartható használatába beletartozik a környezeti tudatosság fokozása.

-

A fenntartható fejlődés érdekében a fejlesztések szabályozó feltételeként figyelembe vesszük egy adott terület **ökológiai rendszerének az eltartó-képességét**. *A biodiverzitás védelme és az egészségbiztonság érdekében, valamint a jövő generációk iránti felelősség jegyében nem támogatjuk a genetikailag módosított növények termesztését, az erre irányuló kutatásokat és ilyen termékek előállítását.* Ennek érdekében a fejlesztési tervnek, az operatív programoknak és az egyéb tervezési dokumentumoknak is elkészítetjük a stratégiai környezeti vizsgálatát.

(A környezeti tudatosság fejlesztése a horizontális érvényesülés kihagyhatatlan eleme (ezt máshol az ÚMFT se tagadja), ezért itt is be kell foglalni. Hazánk környezeti és gazdasági érdekei egyértelműen azt kívánják meg, hogy teljes mértékben utasítsuk el a (GMO) genetikailag módosított növények termesztését, és az ilyen irányú kutatásokat. Ebben egyébként egyetért a négy parlamenti párt, tehát érdemes rögzíteni az ÚMFT feltételei között.)

48. oldal

Indikátorok

Az itt használt környezeti indikátorok rendkívül esetlegesek, hiányosak, és esetenként (legalább is önmagukban megkérdőjelezhetőek). Így például fontos mutató „Az egy főre eső települési hulladék mennyiségének változása a hulladékkezelés módja szerint”, de ennél is fontosabb lenne „Az egy főre eső települési hulladék mennyiségének változása”, hiszen az EU a hulladékkezelés megelőzését tartja a legfontosabbnak. A megújuló energia részesedésével kapcsolatos mutató is megkérdőjelezhető, hiszen esetenként előfordulhat, hogy a megújuló energia használatával több környezeti kárt okozunk, mintha nem megújulót használnánk. Javasoljuk, hogy a környezeti mutatók tekintetében a Nemzeti Környezetvédelmi Program mutatóit használja az ÚMFT is, illetve vegye figyelembe az Európai Környezetvédelmi Ügynökség által kidolgozott mutatókat is.

Ennek alapján a következő indikátorokat javasoljuk:

- Az egy lakosra jutó szén-dioxid-kibocsátás csökkenése
- Az egy lakosra jutó kén-dioxid, nitrogén-oxidok, ammónia, illékony szerves vegyület és szálló por (PM10, PM2.5) kibocsátásának csökkenése
- A légszennyezettségi határérték-túllépések számának csökkenése a városokban
- Az egységnyi GDP-re jutó energiafelhasználás csökkenése
- Az egységnyi GDP-re jutó szállítási teljesítmény csökkenése
- Az egy lakosra jutó, újonnan kitermelt ásványi nyersanyag-felhasználás csökkenése
- Az egy főre eső települési hulladék mennyiségének csökkenése
- Az egy főre jutó települési hulladék mennyiségének változása a hulladékkezelés módja szerint
- A korszerű, európai uniós követelményeket kielégítő szenny-vízkezelési rendszerekkel ellátott népesség számának növekedése
- A környezeti kármentesítésre szoruló területek csökkenése
- A beépítés, leburkolás nélküli területek (a termőföld) arányának alakulása
- Az erdőszültség aránya és minősége (a faállománnyal borított és erdőfelújítási kötelezettség alá tartozó terület aránya, illetve az őshonos fafajokkal borított erdőterületek aránya az ország területéhez viszonyítva)
- Az ökogazdálkodás területi arányának növekedése az összes mezőgazdasági területen belül
- Az állat- és növényfajok és egyedek számának alakulása
- A toxikus, bioakkumulálódó és vízszennyező vegyi anyagok és növényvédő szerek felhasználásának, illetve a perzisztens szerves szennyezők (POP) kibocsátásának csökkenése
- A nappali 75 dB(A) feletti zajterheléssel, illetve a 65 dB(A) feletti zajterheléssel érintettek száma

3.1.5.1. 1. prioritás: gazdaságfejlesztés
Vállalati humánerőforrás fejlesztése

A vállalati humán erőforrás fejlesztése során az alábbi beavatkozásokkal segítjük a gazdaság dinamizálását:

- a vállalati képzéseknél elsősorban a szaktudás alkalmazásához szükséges alapkészségeket és kompetenciákat (köztük az IT- és idegen-nyelv- ismeretet, a kommunikációt, a környezeti tudatosságot, gyakorlati vezetői készségeket) fejlesztjük, valamint az úgynevezett on-the-job tréningeket, gyakor-noki programokat ösztönözzük;
- a vállalkozói kultúra fejlődését kívánjuk elérni a pályázati, üzletviteli, marketing-, pénzügyi, környezettudatos vállalkozás irányítási, vezetési és HR-tanácsadási szolgáltatások, és mentorprogramok támogatásával, illetve az együttműködések és klaszterek kialakítását és működését elősegítő projektmenedzsment-szolgáltatások ösztönzésével.

Erősítjük a versenyképesség emberi tényezőit

(A modern európai vállalkozásoknak ismerniük kell a környezettudatos vállalatirányítás eszközeit, és ezt a Strukturális Alapoknak is támogatniuk kell.)

3.1.5.2. 2. prioritás: közlekedésfejlesztés

Az alábbi beavatkozás-csoportok szolgálják a közlekedés fejlesztését:

- az ország nemzetközi elérhetőségének javítása, amelynek elemei:
 - o a gyorsforgalmi úthálózat bővítése,
 -
- a térségi elérhetőség javítása, amelynek elemei:
 - o a keresztirányú főutak bővítése és burkolat megerősítése,
 -

(Az elmúlt időszakban a gyorsforgalmi úthálózat erőltetett ütemű fejlesztése folyt. A TEN-T hálózat elemeit képező autópályák többsége elérte, vagy a közeljövőben el fogja érni az országhatárt. A jövőben az autópályák fejlesztésének átgondoltabban kell történnie, a káros hatások figyelembe vételével, mely a gyors megvalósítás során nem megvalósítható. Az ÚMFT vállaltan nem kíván mindent fejleszteni. Miért lenne ez másként a közlekedés területén? Az országnak jelenleg a közösségi közlekedés és a vasút korszerűsítésére van szükség, mely jelentős lemaradásban van a gyorsforgalmi úthálózathoz képest.)

(A burkolat megerősítése 10-ről 11,5 tonna tengelyterhelés teherbírására nem uniós forrásokból kell hogy történjen. Ezt magyar állami forrásból kell megvalósítani úgy, hogy a költségeket ráterheljék azokra, akiket illet (a 10 tonnánál nagyobb tengelyterhelésű járművek üzemeltetőire). Rendkívül igazságtalan és gazdaságilag ésszerűtlen lenne ugyanis, hogy a közút-használók néhány ezrelékének hatalmas költségeit ráterheljék az összes közút-használóra.)

Az ország nemzetközi elérhetőségének javítása

Célunk, hogy a beavatkozások eredményeként a TEN-T hálózat Magyarországon áthaladó elemeinek erőteljes fejlesztésével javuljon az ország nemzetközi elérhetősége.

Kiemelten fontosnak tartjuk a környezeti és gazdasági értelemben is fenntartható közlekedési fejlesztéseket, ezért előnyben részesítjük a vasút korszerűsítését. Magyarország számára azonban elengedhetetlen a közúthálózat fejlesztése is. A közúthálózat tekintetében a meglévő úthálózat fenntartása, felújítása a legfontosabb feladat.

~~A közutak esetében továbbfejlesztjük a gyorsforgalmi úthálózatot, hogy a magisztrális folyosók tovább épüljenek az országhatárok felé, illetve, hogy az ország ma még sugaras közlekedés szerkezete oldódjon. További gyorsforgalmi útfejlesztésekkel javítjuk az elérhetőséget a forgalomterhelés szempontjából kritikus TEN folyosókon.~~

~~A vízi közlekedés fejlesztése Magyarországon elsősorban a Duna-Majna-Rajna víziútrendszer kínálta lehetőségek jobb kihasználását, vagyis a turisztikai célú hajózás mellett a vízi áruszállítás teljesítményének növelését szolgálja. Ennek fő eszköze az intermodális folyami közlekedési infrastruktúra és a hajópark fenntartható fejlesztése, a Dunához hasonlóan a Tiszán. (Magyarországon a vízi szállítás még akkor sem környezetkímélőbb, mint a vasúti, ha figyelmen kívül hagyjuk azt a kárt, amelyet folyók átalakítása okoz a természetben. Pedig ez utóbbi is igen jelentős lehet, amennyiben a tervezett beavatkozásokat megvalósítanak. A vízi szállítás fejlesztése azért sem indokolt, mert a vasúti pályáink kihasználtsága alacsony (jórészt amiatt, hogy a rendszerváltást követően a vasúti áru fuvarozás körülbelül egyharmadára zuhant vissza). Tehát sokkal ésszerűbb, ha a forrásokat a vízi közlekedésnél lényegesen rugalmasabb vasúti közlekedésre fordítjuk.)~~

Javítjuk az ország és a régiók nemzetközi elérhetőségét

~~Továbbfejlesztjük a gyorsforgalmi úthálózatot~~

~~A vízi közlekedést, az áruszállítást és a turizmust egyaránt fejlesztjük~~

A térségi elérhetőség javítása

~~Célunk, hogy a sugárirányú autópályáknak az országhatárok felé történő továbbépítésével párhuzamosan a régióközpontok bekapcsolódhassanak a transzeurópai folyosók forgalmába, és egymás közötti elérhetőségük is javuljon. A kiegyensúlyozottabb területi fejlődés és a hálózat monocentrikus jellegének oldása érdekében szükséges, hogy a sugaras mellett a transzverzális főutak rendszerét is fejlesszük. Mindemellett a nehézgépjárművek áruszállítási útvonalain az utakat 11,5 tonnás terhelésűre kell megerősítenünk. Ennek érdekében a nemzetközi jelentőségű, illetve a régióközpontok elérését szolgáló főutakon burkolat megerősítést és kapacitásbővítést hajtunk végre. A kapcsolódó elkerülő utak kiépítése kedve ző hatással lesz a közlekedésbiztonságra és a települési környezetre egyaránt. (A valóban fejleszteni szükséges térségi közlekedés fejlesztése szerepel a Területfejlesztés prioritásban.)~~

~~Célunk, hogy javuljon a régióközpontok egymás közötti elérhetősége~~

A főváros légi forgalmának növekedése miatt, a légtér zsúfoltságának esökkentése érdekében várhatóan szükség lesz a regionális jelentőségű, nemzetközi utasforgalmat kiszolgáló repülőtereink, valamint néhány más, helyi jelentőségű repülőterünk fejlesztésére. (Az országnak a jelenleginél több repülőterre nincs szüksége, a repülőterek fejlesztése, illetve a légi közlekedés pedig teljes egészében piaci alapon kell történjen.)

Fejlesztjük a regionális repülőtereinket

Az áruszállítás-logisztika közlekedési infrastruktúrájának fejlesztése

A globalizálódó gazdaságban különösen felértékelődik Magyarország gazdaságföldrajzi elhelyezkedése, mivel területén jelentős nemzetközi kereskedelmi útvonalak haladnak át.

A TEN-folyosók fejlesztésével kialakuló közlekedési hálózat lehetővé teszi és ösztönzi, hogy ezekre a folyosókra felfűzve, vagy ezekhez megfelelő közlekedési kapcsolatokat teremtve az export-, import- és tranzitforgalomhoz kapcsolódó, logisztikai szolgáltatásokat nyújtó vállalkozói infrastruktúra épüljön ki. A konkrét fejlesztéseknél figyelni kell a kitűnő adottságokkal rendelkező, egykori katonai repülőterek hasznosítására (például interkontinentális légi szállításra alkalmas logisztikai eargobázisok létesítésére) is.

A fejlesztések a TEN-folyosókra koncentrálnak

Az egyfelől Észak, Dél és Délkelet Európa, másfelől Kelet Ázsia iránt nyíló hazánkon áthaladó áruszállítást az intermodális logisztikai központok fejlesztésével a környezetbarát közlekedési módok (vasúti és vízi szállítás) felé kell terelni. Ezért a következő időszakban az ország nemzetközi elérhetőségét javító hajózó utak fenntartható fejlesztéséhez kapcsolódva kiemelt fontosságú lesz az intermodális kikötőhálózat fejlesztése is.

A közlekedésfejlesztéssel kapcsolatban részletes észrevételeket tettünk a KözOP-hoz, amelyeket az ÚMFT elkészítésénél is lehet hasznosítani (ld. csatoltan).

60. oldaltól

3.1.5.3. 3. prioritás: társadalmi megújulás

Ahogy már megjegyeztük, szükséges a **társadalmi részvétel és társadalmi innováció erősítése** és a **népesség egészségi állapotának javítása** külön ESZA prioritások megfogalmazása. Az egészségügyi prevenció nem szorulhat ki csak a humán infrastruktúra OP-ba. Az egészségügyi prevenciók részhez ajánljuk az NSRF 2.02. változatban található szöveget, kis kiegészítéssel.

„A népesség egészségi állapotának javítása

A gazdasági aktivitás – és ezzel a gazdasági versenyképesség – növelésének elengedhetetlen feltétele a népesség egészségi állapotának javítása. Ezért az egészségpolitika fő célja, hogy olyan átfogó programokat dolgozzunk ki és hajtsunk végre, amelyek a népesség egészségi állapotának és életminőségének javulását szolgálják, és hozzájárulnak az egyének társadalmi és gazdasági életbe való aktív bekapcsolódásához, a foglalkoztatás bővüléséhez. A korszerű egészségpolitikának célul kell tűznie, hogy a mai betegségi központú egészségügyet átformálja a totális népegészségügyi szemlélet. A kuráció mellett tehát a prevenció és a komplex, testi-lelki rehabilitáció intézményrendszerének a kiemelt fejlesztésére van szükség. A hatékony megelőzés érdekében az intézkedések nem korlátozódhatnak csupán az egészségügyi rendszerre, a lakosság egészségkultúrájának, tájékozottságának fejlesztésére, hanem az oktatás és a szociális szolgáltatások rendszerébe is be kell építeni a megelőzés eszközeit, amelyek az egészségügyi

kockázatok megelőzésére (munkahelyi egészség, élelmiszer és vegyi biztonság), a testmozgás és a belföldi turisztikai tevékenységek (természetjárás, fürdőhasználat) gyakorlására is kiterjednek. Az egészségügyi rendszeren belül különös figyelmet fordítunk az egészségügyi rehabilitáció rendszerének fejlesztésére.”

70. oldaltól

3.1.5.4. 4. prioritás: Környezeti és energetikai fejlesztés

71. old.

Természeti értékeink jó kezelése

A természetvédelem területén megvalósuló beavatkozások magukban foglalják a NATURA 2000 programhoz tartozó és egyéb védett területek természetvédelmi fejlesztéseit, többek között a faj- és élőhelyvédelem, a természetvédelmi szemléletformálási intézményrendszer az erdei iskolák, a vonalas létesítmények tájromboló hatásának mérséklése, az élőhelymegőrző mező- és erdőgazdálkodás, valamint a biodiverzitás megőrzése terén.

(nemcsak az erdei iskolákra, hanem általában a természetvédelmi szemléletformálásra kell forrásokat biztosítani)

Vizeink jó kezelése

A vizeink jó ökológiai állapotának elérését szolgáló vízgyűjtőgazdálkodási és integrált vízhasználati intézkedések felölelik a Vízkeret-irányelv által előírt intézkedéseket (monitoring, vizek mennyiségi és minőségi védelme). Cél, hogy vizeink 2015-re elérjék a jó ökológiai állapotot. Ehhez vízvédelmi, térségi vízvisszatartási, -pótlási és vízrendszerrehabilitációs fejlesztéseket (komplex vízvédelmi beruházásokat, síkvidéki vízrendezést) valósítunk meg, vízfolyásokat, tavakat, mellékágakat, holtágakat fejlesztünk, és megelőzzük a felszín alatti vizek szennyezését és a túlzott mértékű vízkivételt.

72. old.

Környezetbarát energetikai fejlesztések

Az energiaellátással összefüggő stratégiai megfontolások a fosszilis energiahordozók használatának csökkentését kívánják, mind az ellátás-biztonság (importfüggőség csökkentése), mind a gazdaságosság (dráguló energiahordozók kiváltása), mind pedig a környezet- és klímavédelem szempontjából. Ennek legfőbb eszköze az energiahatékonyság javítása, az energiatakarékosság erősítése, valamint a megújuló energia arányának növelése lehet, miközben a teljes energiatermelést csökkentjük.

(ez szoros összefüggésben van a fenntarthatósági horizontális célban megfogalmazottakkal)

A megújuló energiaforrások hasznosítása során is figyelemmel kell lenni a káros környezeti hatások megelőzésére, a hatékony és takarékos fel-használásra, valamint a térségi rendszerekbe szervezett, közösségi hasznosítás lehetőségének megteremtésére. Ehhez megfelelő környezeti és ipari háttér megteremtésére van szükség, és széles körben kell alkalmazni a korszerű és versenyképes technológiákat. A megújuló energiaforrások hasznosítási arányának növelése csak a biodiverzitás megőrzése mellett, a fenntartható fejlődés elveivel összhangban, helyi jelleggel, kisléptékű megoldásokkal támaszkodhat biomasszára. nagy jelentőségű a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás szerkezetváltása, és ezen keresztül versenyképességük javítása szempontjából is.

Országos szinten célunk az energiamegtakarítás, az energiahatékonyságot szolgáló fejlesztések megvalósítása és ezen keresztül az ország energiafüggőségének csökkentése. Ezt a következő módon kívánjuk elérni: Fő célunk az energiamegtakarítás ösztönzése

- az energiahatékonyság és -takarékoság ösztönzésével, amely magában foglalja a távhő-, a gáz- és villamosenergia-ellátás szolgáltatói oldalának korszerűsítését, a szolgáltatóparkok és önkormányzati tulajdonú társaságok energiahatékonysági fejlesztéseit, a köz- és lakóépületek energiamegtakarítást szolgáló korszerűsítését éppúgy, mint a kor-szerű, energiatakarékos termelési technológiák meghonosítását, valamint a jelentős átalakítási veszteségekkel járó, nagy hálózatok helyett a helyi, primer energiát felhasználó rendszerek fejlesztését.

(Első helyen javasoljuk szerepeltetni az energiahatékonyságot, mert a megújuló energiaforrások gazdaságilag hasznosítható potenciálja meglehetősen korlátos. Értelmetlen és pazarló a jelenlegi energiahatékonyság mellett azok hasznosítása első lépésben az energiahatékonyság fokozására kell a hangsúlyt fektetni.)

- az energiabiztonság fokozásával, amelynek részeként a kockázatok csökkentése jelentheti a döntően helyi erőforrásokra alapozott energiaellátást, valamint a fenntartható energiahasználati kapacitások bővítését, illetve alternatív források kiépítését;

(Az alternatív források érthetők – mint a közelmúlt gázvezetékfejlesztési koncepciói tanúsítják – hagyományos energiaforrásokat Magyarországra továbbító vezetékek kiépítésére. Ez mindenképpen kerülendő, mely középtávon is kidobott pénz, a problémát valóban orvosló energiahatékonyság és megújuló energiahasznosítástól von el forrásokat.)

- a megújuló energiatermelés fejlesztésével, amely tartalmazza a megújuló energiával történő, helyi jellegű energiatermelés kisléptékű beruházásait (biomassza-, geotermikus, szél- és napenergia-felhasználás), a növényi alapú üzemanyagok felhasználásának kiterjesztését, valamint a növényi alapú, kisléptékű, helyi energiatermelés technológiáinak korszerűsítését; a megújuló energiaforrások fejlesztését célszerű integrált térségi energetikai rendszerek keretében végrehajtani;

(A biomassza felhasználás rossz megvalósítás esetén súlyosan rombolhatja a biodiverzitást és a természeti erőforrásokat, másrészt gazdaságilag sem kifizetődő. Ezért a kisléptékű, helyi biomassza felhasználást tartunk megcélózhatónak.)

73. old.

Fenntartható termelési és fogyasztási szokások ösztönzése

„A környezeti demokrácia kiteljesedésével, a fenntarthatóság pedagógiájának általános elterjesztésével, a társadalom értékrendjének javításával és a környezeti információk, adatok szabad áramlásának biztosításával a lakosság tevékenyebben tud részt venni a környezettel kapcsolatos döntések meghozatalában. Mindezek alapján figyelmet kell fordítanunk a környezetbarát életmód és a fenntartható fogyasztás feltételeinek megteremtésére, a környezeti oktatásra és nevelésre, valamint a környezet-menedzsment-rendszerek elterjesztésére. A fejlesztések érintik, vagy érinthetik szinte bármely önkormányzatot és intézményeiket, valamint a kis- és középvállalkozások legtöbbször és számos civil szervezetet. A fejlesztések eredményeként alacsony környezetterhelésű, anyag- és energiatakarékos, alternatív energiát használó vállalkozások fejlődnek ki, hozzájárulva az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentéséhez és a klímavédelemhez.”

(A célcsoport tisztázása miatt szükséges megemlíteni, hogy a környezeti tudatosság, fenntartható fogyasztás intézkedések egyik leghatékonyabb végrehajtója a civil szféra lehet.)

76. oldaltól

3.1.5.5. 5. prioritás: Területfejlesztés

„Az egyes pólusok fejlesztése különböző kiemelt tudomány- és iparágak támogatására épül. Ezek a következők:

Debrecenben „a tudás iparosítása” (gyógyszeripar, agrárinnováció),

Miskolcon „Technopolis” (nanotechnológia, vegyipar, mechatronika, megújuló, alternatív energiák),

Szegeden „Biopolisz” (egészségipari, környezetipari, agrárgazdasági biotechnológia),

Pécsen „az életminőség pólusa” (kulturális és környezetipar),

Győrött „Autopolis” (autóipar, gépgyártás, megújuló energiák),

Székesfehérváron és Veszprémben logisztika, nano- és biotechnológia, műszaki informatika.

A biotechnológiai tevékenységek nem terjedhetnek ki a génmódosított növények termesztésére, ilyen tartalmú termékek előállítására és ezekre irányuló kutatásokra.

(A horizontális elveknél megfogalmazott – négy párti konszenzusos - génmódosítás mentességét érdemes kiemelni a biotechnológiai fejlesztéseknél, a félreértések elkerülése végett.)

78-79. old.

Az egyes magyarországi régiók fejlesztési irányai

Azbeszt szigetelések eltávolítása és ártalmatlanítása lakóépületekből, és középületekből, oktatási, egészségügyi intézményekből.

(Csak a Dunántúlon fordul elő kb. 10 városban lakóépületekben, de kommunális épületben bárhol lehet, még a felmérése sem készült el, holott igen veszélyes, rákkeltő anyag.)

82. old.

A „regionális versenyképesség és foglalkoztatás” célkitűzés alá eső régió

A közép-magyarországi régió fejlesztése Budapest versenyképességének erősítése mellett az agglomerációjával való szerves kapcsolatok további erősítését, a régió további városhálózati elemeinek helyzetbe hozását és az elmaradott Pest megyei területek kiemelt fejlesztését is megkívánja. A fejlesztésekkel párhuzamosan biztosítani kell a fenntarthatóságot és élhetőséget a zöld területek megővésével, természetvédelmi programokkal, fenntartható termelési és fogyasztási szokások ösztönzésével.

A „konvergencia” célkitűzés alá eső régiók A dél-alföldi régióban...

A megújuló energiaforrások közül fejlesztjük a geotermikus, a szél- és a napenergia, valamint kis léptékben, helyi megoldások szintjén a biomassa energetikai hasznosítását. Az Európai Unió délkeleti kapujában fekvő régió nemzetközi és logisztikai szerepkörének kiépítésére törekszik.

(indoklás lásd. Energetikai fejlesztések)

95. old.

„Ennek megfelelően a fejlesztési terv végrehajtásában az alábbi intézmények vesznek részt:

- Nemzeti Fejlesztési Tanács

- Közösségi Támogatások Koordinációs Szervezete.”

(Ezekről említést sem tesznek az anyagban. Milyen szerepük van? Az NFT-t később sem említi, a KTKSz-t igen, de annak nem tisztázott az összetétele, szerepe.)

6.1.1. Fejlesztéspolitikai Irányító Testület

„A kormány fejlesztéspolitikáért felelős döntés-előkészítő szerve a Fejlesztéspolitikai Irányító Testület (FIT), melynek elnöke a miniszterelnök, tagjai a programterületekért felelős politikusok monitoring bizottságok elnökei, és a fejlesztéspolitikáért felelős kormánybiztos, valamint állandó meghívott tagjai a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter és a környezetvédelemért és esélyegyenlőségért felelős miniszterek.

(A „monitoring bizottságok elnökei” meghatározást azért módosítottuk, mert keresztbe hivatkozza a 101. oldallal, ahol a MB-ok elnökeként a FIT tagjait nevezi meg. A FIT tagjai közé állandó meghívottként javasoljuk bevenni az FVM minisztert, mert a FIT kiemelt feladatai között szerepel az ÚMVST-vel/NAVT-tal kapcsolatos feladatok összehangolása is, ami nem lehetséges úgy, hogy nincsen a FIT-ben ezért a területért felelős tag. Ugyancsak lényeges a környezetvédelmi miniszter és az esélyegyenlőségért felelős miniszter meghívása, mivel az EU ezt a két területet külön is kiemeli a horizontális elvek közül, mint feltétlenül érvényesítendő.)

A FIT kiemelt feladatai:

- összehangolja az európai uniós és a hazai forrásokból megvalósítani tervezett fejlesztéseket; - összehangolja az Új Magyarország Fejlesztési Terv, a Nemzeti Akció-program, ~~a Fenntartható Fejlődés Stratégiája~~ és a Nemzeti Agrár-vidékfejlesztési Terv készítésével kapcsolatos feladatokat;

(A FIT nem alkalmas a Fenntartható Fejlődés Stratégiával kapcsolatos feladatok végrehajtásának koordinációjára. A fenntartható fejlődés olyan ügy, amelynek megvalósításában a legszélesebb társadalmi részvételnek kell megvalósulnia. A Fenntartható Fejlődés Stratégiával kapcsolatos folyamatot egy széles társadalmi részvételen alapuló testületnek kell felügyelnie, nemcsak kizárólag kormányzati szereplőkből álló testületnek.

(...)

- nyomon követi az operatív programok és az akciótervek végrehajtását, kezdeményezheti az operatív programok mellett működő monitoring bizottságoknál és az ÚMFT Monitoring Bizottságnál a pénzügyi források átcsoportosítását, javaslatot tehet az operatív programok, akciótervek és pályázatok tartalmára, azok módosítására.

97. old.

A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség

(...)

- működteti az ÚMFT Monitoring Bizottságát;
- az Új Magyarország Fejlesztési Terv végrehajtásának nyomon követése, mérése (monitoring indikátorok segítségével) és értékelése, valamint a tapasztalatok visszacsatolása a Kormány és az ÚMFT Monitoring Bizottság számára rendszeres végrehajtási jelentésekben és tanulmányokban;
- Eljárásrendet hoz létre a Kohéziós Alapból megvalósuló beruházások kiválasztására és a megvalósítás nyomon követésére, mely biztosítja, hogy az érintett lakosság és civil szervezetek bekapcsolódási lehetőségét is. (Általános tapasztalat, hogy a nagyberuházások megvalósítása a megfelelő kommunikáció és partnerség miatt nehézkes. Tehát már itt meg

kell teremteni a partnerség lehetőségét. Ez például Lengyelországban már megvalósult, ahol a Kohéziós Alap projektek kiválasztásában civilek is közreműködnek. Ez hozzájárul ahhoz is, hogy az uniós források felhasználása egyszerűbb és gyorsabb legyen.)

101. old.

6. táblázat: Az operatív programok hozzárendelése az irányító hatóságokhoz

4. Környezet, energia	Környezet- és Energiafejlesztési OP
------------------------------	-------------------------------------

(Fontos, hogy a Környezet és Energia Operatív Programot külön Irányító Hatóság felügyelje a 2004-2006-os időszaktól eltérően, figyelembe véve, hogy a gazdaság fejlesztése és a környezet érdeke ellentétes is lehet.)

101. old.

A monitoring bizottság tagjai:

- a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség,
- az irányító hatóság,
- az OP végrehajtásában érintett szakminiszterek képviselői,
- a pénzügyminiszter képviselője,
- az adott OP közreműködő szervezetei,
- az érintett regionális fejlesztési tanácsok delegáltjai,
- egy az önkormányzati szövetségek egy delegált képviselője,
- egy a környezetvédelmi civil szervezetek egy delegált képviselője,
- egy a esélyegyenlőségi civil szervezetek egy delegált képviselője,
- az érintett szakmai és társadalmi szervezetek egy-egy delegált képviselője.

102. old.

A regionális fejlesztési tanácsban a kormányzati jelenlét biztosítja a döntés szakmai és kormányzati kontrollját. A regionális programok megvalósításáért – a többi operatív programhoz hasonlóan – Kormányé a végső felelősség. A regionális operatív programok megvalósítását regionális szinten felállított monitoring bizottságok felügyelik.

(Kérjük pontosan meghatározni a regionális monitoring bizottságok összetételét. Minden regionális monitoring bizottságban kapjon helyet: a régióban működő környezetvédelmi civil szervezetek egy delegált képviselője, a régióban működő esélyegyenlőségi civil szervezetek egy delegált képviselője.)

6.1.6.2. Az Új Magyarország Fejlesztési Terv Monitoring Bizottsága

A bizottság stratégiai funkciója az ÚMFT kialakítása és áttekintése. A bizottságnak elő kell segítenie az ÚMFT hatékony és megfelelő minőségű megvalósítását.

A bizottság fő feladatai a következők:

- a) áttekinti a támogatás célkitűzései elérése érdekében történt előrehaladást;
- b) vizsgálja a végrehajtás eredményeit, különös tekintettel az egyes intézkedésekkel kapcsolatos célkitűzések megvalósulására;
- c) megvizsgálja és jóváhagyja az éves végrehajtási beszámolókat és a programot lezáró jelentéseket, mielőtt azokat az irányító hatóság az Európai Unió Bizottsága elé terjeszti;

d) megtárgyalja és jóváhagyja az alapokból történő hozzájárulásra vonatkozó bizottsági határozat tartalmának módosításával kapcsolatban tett javaslatokat;

e) bármely esetben javasolhatja az irányító hatóságnak a támogatás olyan módosítását vagy felülvizsgálatát, amely lehetővé tenné a célok hatékonyabb elérését vagy a támogatás kezelésének javítását;

f) tájékoztatja a Kormányt döntéseiről.

A bizottság biztosítja a koordinációt az EU strukturális és kohéziós alapjaiból nyújtott összes magyarországi támogatásra vonatkozóan, beleértve az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alappal és az Európai Halászati Alappal kapcsolatos koordinációt.

A monitoring bizottság összetétele:

Az ÚMFT Monitoring Bizottság elnöke a fejlesztéspolitikai kormánybiztos, tagjai:

- a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség,
- az irányító hatóságok képviselői,
- az OP-k végrehajtásában érintett szakminiszterek képviselői,
- a pénzügyminiszter képviselője,
- a regionális fejlesztési tanácsok delegáltjai,
- egy önkormányzati szövetség delegált képviselője,
- a környezetvédelmi civil szervezetek egy delegált képviselője,
- az esélyegyenlőségi civil szervezetek egy delegált képviselője,
- az érintett szakmai és társadalmi szervezetek egy-egy delegált képviselője.

A monitoring bizottság ülésén tanácskozási joggal részt vesznek:

- saját kezdeményezésére vagy a monitoring bizottság kérésére az Európai Bizottság egy képviselője,
- az Ellenőrzési Hatóság, valamint az Igazoló Hatóság egy-egy képviselője,
- az EIB és az EIF egy képviselője
- állandó meghívottként az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap és az Európai Halászati Alap végrehajtásáért felelős szervezet egy képviselője.

A monitoring bizottságok működése

Az ÚMFT monitoring bizottság saját ügyrendet dolgoz ki. Általánosságban – a saját működési elveire vonatkozó döntés tiszteletben tartásával – a monitoring bizottság az alábbi működési keretben tevékenykedik:

- a monitoring bizottság évente legalább kétszer ül össze;
- napirendjét és dokumentumait az ülés előtt az ügyrendnek megfelelően a titkárság elküldi a tagoknak;
- a monitoring bizottság titkárságának működtetéséért az NFÜ felel, a titkárság ügyviteli feladataira és működési szabályzatára nézve a monitoring bizottság döntései irányadók.

(Az ÚMFT szintű döntések és indikátorok monitoringjára célszerű létrehozni egy külön, átfogó monitoring bizottságot. Jelenleg is működik a KTK monitoring bizottsága, amely tapasztalatai pozitívak. Habár ez a monitoring bizottság létrehozása nem kötelező, akkor is hasznosnak, és a társadalmi szereplők előtti átlátható működést fokozónak tartjuk.)

104. oldal

6.2.1. Alapelvek

végére újabb pontként beszúrandó:

- A horizontális politikák érvényesítése céljából a társadalmi partnerek bevonásával projekt típusonként útmutatókat készítünk, melyek tételesen tartalmazzák a kötelező érvényű és önként vállalható projektelemeket, valamint ezek számszerűsítésére szolgáló indikátorok rendszerét.

106. old.

6.3. Koordináció...

„A fejlesztéspolitikai koordináció keretében a Községi Támogatások Koordinációs Szervezete szoros figyelemmel kíséri a hazai szektorális és területfejlesztési források, valamint az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap és az Európai Halászati Alap forrásainak tervezési folyamatát. A végrehajtás koordinációja során a koordinációs szervezet információt szerez a programok végrehajtásával kapcsolatban, amely lehetővé teszi a tapasztalatcserét, illetve a pályázati kiírások kapcsán az átfedések, duplikációk elkerülését.

(Mi a Községi Támogatások Koordinációs Szervezete, kik a tagjai, mi a feladatköre? Ennek leírását kérjük pótolni.)

109-112. oldal

Az indikátorok hiányosak (különösen a környezetvédelmi vonatkozásban, ld. a 48. oldalhoz tett megjegyzésünket) és esetenként megkérdőjelezhetőek.

A munkaerőpiac integráltságát növelő közlekedési fejlesztések

Régióközpontok, megye-székhelyek és kistérségi központok, valamint településen belüli munkahelyek (lokális munkaerőpiac) tömegközlekedéssel, kerékpárral és gyalogosan való elérhetőségének javulása

(Jelenleg a sok gond van a településeken belüli munkahelyek elérhetősége vonatkozásában is. A kerékpáros közlekedés feltételeinek javítása azért fontos, mert 10–15 kilométernél kisebb távolságokon megfelelő feltételek mellett – különösen a közlekedésbiztonság tekintetében – ideális közlekedési eszköz – környezetkímélő, egészségjavító, energia- és helytakarékos. Egy-két kilométer távolságra pedig a gyalogos közlekedés is megfelelő alternatíva lehet, amennyiben vonzó körülményeket teremtünk. A kellemes, biztonságos, szennyezésmentes környezetben a gyaloglás egyúttal öröm forrása és az egészségmegőrzés egyik eszköze is lehet. A gyaloglás feltételeinek javítása azért is fontos, mert a tömegközlekedéssel általában nem lehet háztól-házig utazni, hanem kisebb-nagyobb távolságú gyaloglás is kiegészíti. Tehát minden ok megvan arra, hogy igyekezzünk megfelelni az Európai Parlament által jóváhagyott Gyalogosok Jogainak Kartájában (<http://www.lelegzet.hu/archivum/2002/07/0076.hpp>) lefektetett elveknek.)

A közlekedés fejlesztése

A szállítási költségek esőkenése (Ft/tonna/km)

(Ez értelmetlen indikátor (különösen úgy, ha ezt az infrastruktúra bővítésével kívánjuk elérni). Egyrészt ezeket a költségeket a világpiaci folyamatok, a növekvő olajárak is befolyásolják, amire a Magyarországnak nincs ráhatása. Másrészt jelenleg sincsenek pontos adataink a szállítás költségeiről. Így például kérdéses, hogy amennyiben a jelentős közúti infrastruktúra-fejlesztések költségeit is beépítjük a szállítás áraiba, akkor miként fognak alakulni a fajlagos költségek. (Egyébként a költségeket nem az infrastruktúra további bővítésével, hanem megfelelő logisztikával, szervezéssel, a szállítási távolságok mérséklésére való ösztönzéssel lehet csökkenteni.))

A helyi erőforrások kiaknázása

~~A természeti és épített környezeti értékek hasznosításából származó árbevétel növekedése~~

(Ez az indikátor nem jelzi, hogy milyen módon történik az árbevétel növekedése. Ha a természeti értékek felélésével és a meglévő kulturális értékeink rombolásával jár, akkor semmiképp sem támogatható.)

A hosszú távú versenyképesség megalapozása

Az energihatékonysági megújuló-energiatermelés és az energiatakarékossági intézkedések által kiváltott hagyományos energiatermelés mennyisége

(Amint korábban is jeleztük, a megújuló energiák felhasználása nem feltétlenül javít a környezet állapotán (sőt, esetenként többet ronthat, mint a fosszilis energiahordozók felhasználása). Tehát minden egyes esetet külön meg kell vizsgálni. Ezért egy összesített indikátor használhatatlan.)